

УДК 7.038.541(477)

ORCID ID: 0000-0003-2490-113X

DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-35-17>

Наталія Лісова

*аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури
lisova_nataliia@ukr.net*

Науковий керівник – К. Гамалія,

*докторка мистецтвознавства, професорка кафедри
дизайну і технологій
Київський національний університет
культури і мистецтв*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЕРНАКУЛЯРНОГО ЛАНДШАФТУ УЖГОРОДА СПОСОБОМ ЛЕНДАРТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *Мета статті* – дослідження специфіки розвитку та постановки нових завдань перед українським лендартом в умовах воєнного часу, і висвітлення чинників, що сприяли формуванню неповторності художньої мови українського лендарту. **Методи дослідження.** *Грунтовний підхід до вивчення теми поєднав такі методи наукового дослідження, як: аналітичний – для вивчення стану дослідження обраної теми; системний – для обробки літературних джерел; порівняльний – для визначення спільних та відмінних рис творчого пошуку представників лендарту; історико-хронологічний – для вивчення періодів становлення українського лендарту; метод мистецтвознавчого аналізу – для характеристики творів художників.* **Результати.** *Дослідження присвячене аналізу вітчизняного лендарту в системі українського сучасного мистецтва. Попри сорокарічну мистецьку практику лендарту на теренах України, у мистецтвознавстві й дотепер бракує ґрунтовних досліджень, присвячених особливостям українського мистецтва довілля. Окремі статті в періодичних виданнях не дають змоги охарактеризувати особливості українського лендарту, які вирізняють його від зарубіжного мистецтва середовища. Автором статті розглянуто діяльність мистецької резиденції «Вибачте номерів немає», реалізованої в умовах збройної агресії РФ проти України. Проаналізовано творчі роботи, виконані у природному середовищі Ужгорода в межах кураторського проєкту «Вправи з лендарту» з метою дослідження вернакулярного ландшафту способом мистецтва довілля. Простежено особливості розвитку українського лендарту після 24 лютого 2022 року.*

Висновки. *У дослідженні вперше виокремлено фактори впливу ментального контексту ландшафту на авторів проєктів, де особливе місце у час глобальних трансформацій та зрушень посідає локальна ідентичність, що дає підстави виокремити вернакулярну складову українського лендарту в системі світового мистецтва як виняткового явища творчого світосприйняття.*

Ключові слова: *лендарт, енвайронметаларт, мистецтво довілля, українське сучасне мистецтво, вернакулярний ландшафт, вправи з лендарту.*

Nataliia Lisova

Postgraduate Student of the Department of Theory and History of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
lisova_nataliia@ukr.net

Academic supervisor – K. Gamaliya, Doctor of Art History,
Professor of the Department of Design and Technologies
Kyiv National University of Culture and Arts

THE STUDY OF THE VERNACULAR LANDSCAPE OF UZHGOROD BY THE LAND ART METHOD IN WARTIME CONDITIONS

Abstract. *The purpose of this article is to study the specifics of the development and setting of new tasks for Ukrainian land art in wartime conditions, and to highlight the factors that contributed to the formation of the unique artistic language of Ukrainian land art. Research methods.* A thorough approach to the study of the topic combined such methods as: analytical method was used to study the state of research of the chosen topic; system method – for processing literary sources; comparative – to determine the common and distinctive features of the creative search of representatives of land art; historical and chronological – to study the periods of formation of Ukrainian land art; the method of art analysis – for characterizing the works of artists. **The results.** The study deals with the analysis of the national landscape in the system of Ukrainian contemporary art. Despite the forty-year artistic practice of land art in Ukraine, there is still a lack of thorough research devoted to the main features of Ukrainian environmental art in art history. Individual articles in periodicals do not allow us to characterize the peculiarities of Ukrainian land art, which distinguish it from foreign environmental art. The author analysed the activity of the artistic residence «Sorry No Rooms Available», which was organized in the conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The analysis of art works performed in the natural environment of Uzhhorod as part of the curatorial project «Lendart Exercises» was carried out with the aim of exploring the vernacular landscape as an environmental art method. The peculiarities of the development of Ukrainian land art after February 24, 2022 have been traced. **Conclusions.** For the first time, the study singled out the factors influencing the mental context of the landscape on the authors of projects, where a special place is occupied by local identity during global transformations and shifts, which gives grounds to single out the vernacular component of Ukrainian land art in the system of world art as an exceptional phenomenon of creative world perception.

Key words: land art, Ukrainian contemporary art, environmental art, vernacular landscape, land art exercises.

Постановка проблеми. У сфері вітчизняного мистецтвознавства досі бракує фундаментальних наукових досліджень, присвячених особливим рисам українського мистецтва довкілля. Одноосібні статті, опубліковані в періодичних виданнях до та після 24 лютого 2022 року не дають змоги розкрити сутність українського лендарту, що виокремлює його з-посеред практик закордонного мистецтва енвайронменту. Вважаємо за необхідне вказати на особливості розвитку українського лендарту в умовах воєнного часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на те, що лендарт у мистецькому середовищі України сформувався наприкінці 1990-х рр., досліджень, присвячених цьому виду сучасного мистецтва надзвичайно мало. Наявні джерела окреслюють загальну характеристику становлення лендарту в Україні. Для розуміння середовища вітчизняного лендарту у контексті дослідження, важливим є альбом «Мистецтво

довкілля: Україна 1989–2010» за редакцією П. Бевзи та Г. Гідори. У виданні зібрано світлина об'єктів лендарту до 2010 року включно, а також додано тексти художників, мистецтвознавців, кураторів та авторів робіт: П. Бевзи, В. Кауфмана, О. Никитюка, Н. Кохан, Г. Гідори, А. Сидоренка, А. Блудова, В. Бахтова та інших [1, с. 7]. У статтях художника та мистецтвознавця Г. Вишеславського «Українському ленд-арту 36 років!» у періодичному виданні «Галерея» (№ 34, 2008) та «Ленд-арт у творчості українських митців» у збірнику наукових праць «Сучасне мистецтво» (№ 13, 2017), розглянуто еволюцію мистецтва довкілля в Україні від найперших практик до інституалізації лендарту як синтезу енвайронменту, перформансу та гепенінгу на початку 1990-х років [2, с. 9; 3]. У виданні «Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України» (автори Г. Вишеславський та О. Сидор-Гібелінда)

зроблено спробу означити сутність лендарту на прикладі робіт вітчизняних митців [4, с. 170].

Мисткиня й дослідниця Т. Грідяєва описує практики вітчизняного мистецтва довкілля 1970–2000 років у статтях «Перформанс та просторові мистецькі події-акції в Україні 1960-х – перша пол. 1990-х років» у періодичному виданні «Народознавчі зошити» (№ 4 (124), 2015 року) та «Мистецтво лендарту в Україні впродовж 1980-х – пер. пол. 2000-х років» у виданні «Народознавчі зошити» (№ 5 (125), 2015 року) [5; 6].

Науковиця Н. Кохан у дисертації «Ленд-арт у контексті сучасного ландшафтного дизайну» (2019 р.) розглядає творчість художників лендарту як відгалуження ландшафтного мистецтва [7]. У статті О. Кононенко та О. Гнатука «Міські вернакулярні райони: методика виділення на основі аналізу ментальних карт» опублікованій в Науковому віснику Херсонського державного університету (Серія: Географічні науки) (№ 17, 2022 р.) розкрито суть поняття «вернакулярний район» як території, що виділяється на основі аналізу її сприйняття місцевим населенням [8].

Кандидат філософських наук Є. Буцикіна звернулася до розгляду значення вернакулярного саду як ландшафту для осмислення ідентичності та культурної спадщини до та в час повномасштабної війни у публікаціях наукового журналу «Українські культурологічні студії»: «Вернакулярний ландшафт і його роль у розвитку креативних міських практик» (№ 1 (10), 2022 р.) та «Український міський вернакулярний сад: переосмислення в умовах повномасштабної війни» (№ 2 (11), 2022 р.); а також у публікаціях «Значення вернакулярного саду як виразу культурних цінностей та ідентичності» у збірнику тез конференції «Сучасний культурно-мистецький простір» (2022 р.) та «Міський вернакулярний сад як простір турботи: культурологічний аспект» у збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Культурологічні читання» (2023 р.) [9, 10, 11, 12]. Сутність поняття «вернакулярний ландшафт» ґрунтовно розглянута у праці Дж. Джексона «Відкриваючи вернакулярний ландшафт» («Discovering the Vernacular Landscape», 1984 р.) [13].

Джерельною базою дослідження стали архівні матеріали, інтерв'ю з авторами проєктів, фотодокументи з архівів художників, архів автора дослідження, каталоги заходів лендарту, що відбувалися в Україні до 2024 року включно

та події, дотичні до мистецтва довкілля, які були висвітлені на платформах соціальних мереж та особисто автором дослідження у наукових виданнях та у доповідях наукових конференцій.

Мета статті – дослідити особливості розвитку та постановки нових завдань перед українським лендартом в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Терміном лендарт, що у перекладі з англійської мови «land art» – «мистецтво землі», означають твори художників у природному середовищі [14, с. 48]. Як різновид енвайронменталарту (анг. «environmental art» – «мистецтво середовища»), лендарт виник у США наприкінці 1960-х – початку 1970-х рр. у Європі як ідея покинути галереї й вийти у відкритий простір, взаємодіяти з природним матеріалом, та як реакція митців на екологічні проблеми і протест проти комерціалізації мистецтва [3, с. 170]. В Україні лендарт як мистецтво довкілля набув поширення на початку 1990-х років. Вітчизняні художники мистецтва довкілля розглядають ландшафт як засіб самоідентифікації і тяжіють до історичного культурного простору, відображаючи глибоко вкорінені міфічні зв'язки між культурною ідентичністю та природними процесами. На думку художника Петра Бевзи, українські митці визначають лендарт як «...мистецтво створення художніх образів у навколишньому середовищі за допомогою природних засобів, з метою означення довкілля як джерела довічно існуючих тем та ідей...» [1, с. 44].

Нині художні дії українських художників лендарту позбавлені тривалої фестивальної діяльності у природному середовищі та змушені змінювати свою географію, підкорюючись непідвладним обставинам сьогодення. Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України переважна більшість локацій, де раніше відбувалися щорічні лендарт-фестивали та лендарт-симпозіуми, стала смертельно небезпечною для їхнього проведення, більшість художників були вимушені змінити своє місце проживання, частина з них виїхали за кордон. Випробування, що випали на долю українського народу, спонукали художників лендарту до пошуку незвіданих ландшафтів на шляху до нового напрямку творчої взаємодії з довкіллям. З метою продовжити практики лендарту та зберегти тяглість вітчизняного мистецтва довкілля, у 2023 р. було вперше здійснено спробу провести низку лендарт-заходів в історичних локаціях Ужгорода, де

свого часу автохтонне населення, виборюючи право на власну культуру, мову та свободу, чинило віковий супротив Австро-Угорській імперії, Чехословацькій республіці, а згодом і радянській владі, сформувавши безцінний спадок самобутньої культури та досвід протистояння ворогу [15, с. 23; 16, с. 5]. Здобувши незалежність та зберігши свою ідентичність, Закарпаття і сьогодні стоїть на сторожі української державності, ставши новою домівкою для вимушено переселених співвітчизників. Так, резиденція сучасного мистецтва «Вибачте Номерів Немає», за підтримки European Cultural Foundation, The beaux-arts Academy in Paris, від 24 лютого 2022 року надає прихисток та можливість продовжувати мистецьке життя внутрішньо переміщеним діячам культури попри тривале повномасштабне вторгнення РФ на територію України [17]. За ініціативи куратора резиденції, художника П. Ряски та учасниці резиденції, Н. Лісової, у партнерстві з П. Ковачем та галереєю «Коридор», навесні 2023 року було організовано цикл лекцій для вільного відвідування: «Лендарт: мистецтво за межами галерей», «Про художню взаємодію з простором», «Війна мовою лендарту», присвячених дослідженню творчої співпраці людини з природою та розглянуто виникнення, контекст, дефініції лендарту, визначено специфіку «мистецтва довкілля», висвітлено осередки лендарту в Україні та їхню долю в умовах повномасштабного вторгнення. Також, з 27 травня до 24 червня 2023 р. П. Ряскою та Н. Лісовою було проведено п'ять практичних занять «Вправи з лендарту», до яких долучилися учасники віком від 17 до 70 років, серед яких як знані митці, так і студенти Закарпатської академії мистецтв. Художнє дослідження вернакулярного ландшафту Ужгорода за допомогою природних матеріалів сприяло виявленню учасниками нових форм сприйняття та переосмислення історичної спадщини Радванського і Цегельного озер, Боздоського парку, Ботанічної набережної та Набережної Незалежності. Асимільовані містянами рудименти радянської влади є чудовим прикладом трансформації історії у кризові періоди, оскільки, цитуючи дослідника Дж. Джексона, ландшафт є «тривимірною спільною реальністю певної спільноти людей, яка надає ландшафту його специфічний характер» [13, с. 5]. На думку вже згадуваної нами науковиці Є. Буцикіної, особливого значення в такі переломні моменти як сьогодні, набувають вернакулярні ландшафти,

«створені в межах креативних практик в просторі міста», вони здатні сприяти розвиткові українських міст та вирішити проблемами пострадянської еkleктики [9, с. 47].

Однією з перших локацій практичних занять з лендарту організаторами було обрано Радванське озеро, що знаходиться в одному з найстаріших мікрорайонів Ужгорода – «Радванка», де нині найбільше поселення ромів в Ужгороді. За радянської доби у 1950 році тут було проведено пошукові роботи і віднайдено поселення слов'янського племені хорватів VIII–IX ст., розкопки 1964 року дали знахідки мунстьєрської культури кінця пізнього палеоліту, де згодом було облаштовано кар'єр для видобутку андезиту [18, с. 2440]. У 1970-х роках підземні води затопили кар'єр, який став неформальним місцем для відпочинку, про що згадує В. Харабарук у роботі «Від найвищого до надлишковості / SUPREMUS IN EXCESS» [19]. Художник вшановує перші ужгородські графіті кінця 1980-х років на Радванському кар'єрі, намагаючись відновити їх з пам'яті екологічно-безпечним способом за допомогою паперової стрічки на каменях без застосування фарби. Філософське трактування відтвореного напису дає підставу для припущення, що автори в передчутті розпаду СРСР свідомо створили великі за масштабами написи на найбільшій скелі кар'єру навпроти самоорганізованого пляжу з настановою для прийдешніх поколінь. Сьогодні ці написи, згадані та «переписані» митцем способом лендарту, у контексті сьогодення відображають досвід багаторічного супротиву України імперіалістичній владі РФ. Філософські роздуми про особливості спільного існування витісняє проект П. Фулея «Камінь. Вода. Взаємодія», в якому автор намагається окреслити діалог між каменем та водою, де краса існує не лише в гармонії, але й у взаємодії протилежностей. Власне, художник своїми діями прагне поєднати ці дві суперечливі природні структури – пластичність води, що точить камінь, та твердість каменю, що втрачається від наполегливості води. Їхня вічна боротьба фактично є формою існування Радванського кар'єру і способом співіснування загалом [19]. Думку П. Фулея у своєму перформансі у водоймі кар'єру продовжили М. Пелішенко, В. Бойків, С. Заприлюк та Г. Федяєва, що зафіксувала М. Малютіна у проекті «Марени». Н. Шевченко створила артоб'єкт – намисто «Амулет» із залишеного непотребу та людських послідів у заростях кар'єру, де натомість забілили чепурні «Сліди»

із гумових рукавичок С. Заприлюк. Також, Н. Шевченко сконструювала інсталяцію для проєкту-перформансу «Мовчазний дзвін», де в такому мовчанні вбачається приховане говіння перед великою сповіддю, втрата можливості говорити в умовах війни та звуки, що виникають лише у підсвідомості глядача (іл. 1).

Іл. 1. Н. Шевченко. «Мовчазний дзвін». Папір, пластик. 2023. [Світлина А. Куруц]

Творче втручання у простір озера Цегельного в парку Перемоги розворушило історію про його виникнення та загрозу забудови. Озеро утворилося в результаті забору глини для цегельного заводу, котлован якого заповнився водою, де згодом сформувалась рекреаційна зона із рідкісним тваринним та рослинним світом [20]. У 2017 році мешканці прилеглих територій врятували озеро від загрози спорудження комерційних об'єктів, і нині там відбуваються різноманітні еко-заходи [21]. Містяни лагідно називають озеро «Кірпичка», що, як неформальна назва, на думку дослідників О. Кононеко та О. Гнатьюка, може слугувати маркером місцевості для формування ментальної карти Ужгорода [8, с. 36, 39]. «Кірпичка» «...постає символом супротиву і плекання життя на землі, яку намагаються знищити» [12, с. 20]. Тож, об'єкт Г. Федяєвої та М. Пелішенко «Інверсія» із гілкою дерева, що проростає вглиб озера у протилежному від берега напрямі, символічно показує процес відродження природного ландшафту від моменту механічного втручання людини до його сьогоденнішнього стану. Подібним настроєм просякнуті колективні діяння у проєкті П. Ряски «Народження Венери». Кожен з учасників на запрошення художника постав в образі Венери з однойменної картини С. Боттічеллі та пройшов крізь білосніжний портал із напівпрозорої тканини, мерехтливо роздмуханої вітром

між гілками дерев. Мистецький алегоричний акт-омаж у природному середовищі практично став для митців ритуалом переродження, очищення та наповнення надії так само, як ця «оаза», що з часом виникла посеред міста, є для мешканців прилеглих будинків невіддільною складовою рідного ландшафту та символом віри у власні сили в боротьбі за власні території.

Під час практичних занять з лендарту на території Боздоського парку учасники виявили у хащах покинутий будинок. Цілком вірогідно, це могла бути приватна садиба, оскільки парк засновано у 1954 році поряд з мікрорайоном Бозош. У джерелах старовинне село згадується ще в XV ст. як володіння родини Бозош з величним палацом, рештки якого можна побачити на території підприємства «Модуль М» [22]. Натхненний знахідкою, М. Мельниченко задокументував фрагменти покинутої дерев'яної будівлі у парку як самодостатній рукотворний об'єкт енвайронменталарту, де відчувається біль автора за втраченим місцем життєвої сили зруйнованого часом будинку. І. Кус зберіг погризену гілку з парку, якою учасники занять гралися з вуличним собакою. Художник назвав свій артоб'єкт «Іграшка» як символ відповідальності перед тими, кого ми приручили та кому дали надію. Про вічний коловорот смерті та народження йдеться в роботі І. Лук'янець «Відродження». Авторка намагалась вдихнути життя у мертве дерево, встроївши у його стовбур соковите зелене листя. На думку художниці, те, що зруйноване природно або неприродно, що спотворене війною, обов'язково буде відроджене або людиною, або природою, що і є сенсом буття [23, с. 116].

Для містян територія Ботанічної набережної асоціюється із ботанічним садом, дитячою залізницею (1947–2019) та Закарпатською обласною філармонією, де 1947 року діяла хоральна синагога ортодоксальної громади євреїв-ашкеназі, споруджена 1904 року у мавританському стилі [16, с. 156]. Для учасників «Вправ лендарту» локація набережної стала джерелом творчих ідей та прихистком від дощу. Через негоду дослідження ландшафту було продовжено під мостом на дні річки Уж, що обмежило пересування учасників та згуртувало їхню увагу на деталях невеличкого простору, які у гарну погоду могли випасти з поля зору митців. Так, М. Малютіна помітила «Плинність моменту» у слідах, залишених краплями дощу на поверхні річкової гальки, що за мить розчинилися у суцільній вологій плямі (іл. 2). М. Мельниченко навпаки, знайшов

Іл. 2. М. Малютіна. «Плинність моменту». Каміння, дощ. 2023. [Світлина М. Малютіної]

Іл. 3. Г. Федяєва. «Чорнить мене». Вуглини, гумові рукавички. 2023. [Світлина М. Малютіної]

непорушній доказ насильницького людського втручання у природний предмет – кріпильний дубель у річковому камені, та адресував артефакт другу-художнику – «Присвята Віктору Покиданцю», який після обстрілів країною-агресором рідного Миколаєва був вимушений переїхати до Ужгорода у пошуку домівки. Вивчаючи фарбувальні властивості обвугленої деревини покинутого багаття, Г. Федяєва у роботі «Чорнить мене» намагалась передати відчуття проживання війни (іл. 3). Н. Шевченко створила «Серію річкових знахідок: Домівка, Насіння, Око, Відбиток пальців, Зародок», де увагу художниці, яка переживає за долю близьких людей на війні, приділено головним життєвим цінностям.

Традиційно ужгородці зустрічаються та відпочивають біля липової алеї набережної Незалежності і лагідно називають цей мальовничий ландшафт «Набка», що, де-факто, є маркером місцевості для ментальної карти [8, с. 36, 39]. П. Фулей помітив на «Набці» величезну кількість опалого липового цвіту, що гинув під ногами перехожих та створив з нього спіральний «Липовий цикл» – нагадування про нестабільність та непередбачуваність. С. Голубева у своїй дії «Вишивка / Вишиванка» акцентувала увагу на потребі українців одягати вбрання з національною орнаментикою та кольорами з початком повномасштабного вторгнення, що допомагає ідентифікувати їх серед іноземців та уособлює образ незламного українця.

В результаті мистецького дослідження вернакулярного ландшафту Ужгорода, було виявлено тенденцію учасників в потребі переглянути історію рідного краю, простежити зміни у сприйнятті цінностей, відрефлексувати

власні почуття та ставлення до ландшафту від початку повномасштабного вторгнення.

Творчі напрацювання учасників занять «Вправи з лендарту» були показані на груповій виставці «Там була якась історія» в галереї «Коридор», де свої роботи представили: В. Бойків, Г. Булеца, С. Голубева, С. Заприлюк, Р. Капілінскіс, А. Колібаба, К. Іштван, Н. Лісова, І. Лук'янець, М. Малютіна, М. Мельниченко, М. Пелішенко, В. Покиданець, П. Ряска, А. Стегура, Р. Саллер, Г. Федяєва, П. Фулей, В. Харабарук, Н. Шевченко [24].

Зазначені у дослідженні «вернакулярні креативні практики», на думку Є. Буцикіної, є «...ключовим двигуном розвитку творчого потенціалу міста» і «...мають великий потенціал у якісному перетворенні вернакулярного ландшафту міста» [9, с. 50]. Отже, спроба учасників проекту дослідити околиці Ужгорода способом мистецької взаємодії з ландшафтом через спостереження, виявлення та підкреслення особливих рис, допомогла висвітлити контекст ментального середовища міста в умовах війни.

Головні висновки та перспективи використання результатів дослідження. Проаналізувавши практичні заняття «Вправ з лендарту» в Ужгороді у 2023 році, можемо запевнити, що вітчизняне мистецтво докільля сформувало і продовжує вдосконалювати свою самобутню світоглядну мову незважаючи на неможливість відновити творчу діяльність на колишніх локаціях від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України та попри те, що переважна більшість художників лендарту була вимушена виїхати за кордон. Відтак, учасниками занять було знайдено нові шляхи художньої взаємодії з докільлям, де лендарт став універсальним дослідницьким

інструментом у прагненні творчо дослідити вернакулярний простір Ужгорода, його історію та переосмислити власний досвід сприйняття ландшафту в умовах воєнного часу.

У дослідженні зазначено фактори впливу ментального контексту ландшафту Ужгорода на учасників освітнього проєкту «Вправи з ленд-арту», де особливе місце відведено потребі вивчення художниками локальної ідентичності міста через практики мистецтва довкілля у час глобальних культурних трансформацій в Україні в умовах війни, що дає підстави виокремити вернакулярну складову українського ленд-арту в системі світового мистецтва як виняткового явища творчого світосприйняття.

Матеріали й теоретичні дослідження роботи можуть стати підґрунтям для написання статей, наукових досліджень, праць з історії сучасного українського мистецтва, навчальних посібників, а також знадобляться під час викладання історії культури та мистецтва у навчальних закладах, зокрема в процесі підготовки художників. Результатами дослідження та ілюстративним матеріалом можуть послуговуватись науковці, що досліджують історію вітчизняного мистецтва. Теоретичні дослідження роботи є підґрунтям для подальшого поглибленого наукового розгляду порушеної теми, зокрема – явища ленд-арту в системі сучасного мистецтва України.

Список використаних джерел

1. Мистецтво довкілля: Україна 1989–2010: [альбом] / упоряд. кат.: П. Бевза, Г. Гідора. Київ : Софія-А, 2010. 200 с. : іл.
2. Вишеславський Г. Українському ленд-арту 36 років. *Галерея*. 2008. 3/4 (35/36). С. 9–15.
3. Вишеславський Г. А. Ленд-арт у творчості українських митців. *Сучасне мистецтво*. 2017. Вип. 13. С. 59–72.
4. Вишеславський Г. А., Сидор-Гібелінда О. В. Термінологія сучасного мистецтва. *Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України*. Париж ; Київ : Terra Incognita, 2010. 416 с.
5. Грідяєва Т. Перформанс та просторові мистецькі події-акції в Україні 1960-х - перша половина 1990-х років. *Народознавчі зошити*. 2015. № 4 (124). С. 899–907.
6. Грідяєва Т. Мистецтво ленд-арту в Україні впродовж 1980-х — пер. пол. 2000-х років. *Народознавчі зошити*. № 5 (125). 2015. С. 1181–1190.
7. Кохан Н. М. Ленд-арт у контексті сучасного ландшафтного дизайну : дис. ... канд. мистецтвознавства : 10.00.07 / Харківська держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків, 2019. 342 с. *Харківська держ. акад. дизайну і мистецтв*. URL: <https://ksada.org/doc/diss-kohan.pdf> (дата звернення: 02.11.2022).
8. Кононенко О. Ю., Гнатюк О. М. Міські вернакулярні райони: методика виділення на основі аналізу ментальних карт. *Науковий вісник ХДУ. Серія Географічні науки*. 2022. № 17. С. 48–58.
9. Буцикіна Є. Вернакулярний ландшафт і його роль у розвитку креативних міських практик. *Українські культурологічні студії*. 2022. № 1 (10). С. 47–50.
10. Буцикіна Є. Український міський вернакулярний сад: переосмислення в умовах повномасштабної війни. *Українські культурологічні студії*. №2 (11), 2022, С. 8–12.
11. Буцикіна Є. Значення вернакулярного саду як виразу культурних цінностей та ідентичності / Сучасний культурно-мистецький простір: креативні та інформаційно-комунікативні трансформації. Київ : НАКККиМ, 2022. 195 с.
12. Буцикіна Є. Міський вернакулярний сад як простір турботи: культурологічний аспект / Острозькі культурологічні читання. Острог : Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. 106 с.
13. Jackson John Brinckerhoff. *Discovering the vernacular landscape*. New Haven : Yale University Press, 1984. 180 p.
14. Гальчінська О. С., Гамалія К. М., Пашкевич К. Л. Аналіз творчості провідних митців ленд-арту ХХ століття. *Art and Design*. 2019. № 3 (07). С. 48–58.
15. Філіп Людвіг. *Ungvar-Uzhorod-Uzhgorod. Рідне місто моє*. Ужгород : РІК-У, 2021. 404 с. : іл.
16. Кобаль Й. Ужгород відомий та невідомий. Вид. 2-ге випр. Львів : Світ, 2008. 196 с. : іл.
17. Вибачте Номерів Нема. *Sorry No Rooms Available* : сайт. URL : <https://sorrynomroomsavailable.co.ua/> (дата звернення : 28.03.2024).
18. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наук. т-во ім. Шевченка ; голов. ред. Володимир Кубійович. Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1955–1995. Т. 1–11.
19. Лісова Н. Вправи з ленд-арту в околицях Ужгорода / Одинадцяті Платонівські читання. Київ : Львів – Торунь : Liha-Pres. 2023. (11), 158 с.
20. 70 млн з держбюджету. Біля озера «Кірпічка» в Ужгороді хочуть побудувати урбан-парк. Хто проти. *Закарпаття онлайн*. URL : <https://suspilne.media/203441-70-mln-z-derzbudzetu-bila-ozera-kipicka-v-uzgorodi-hocut-pobuduvati-urban-park-hto-proti/> Дата публікації: 03.02.2022 (дата звернення : 28.03.2024).

21. Ужгород: Історія парку «Перемоги», або Як врятували «Кірпічку». *Закарпаття онлайн*. URL: <https://zakarpattia.net.ua/News/197050-Uzhhorod-Istoriia-parku-Peremohy-abo-IAk-vriatuvaly-Kirpichku-VIDEO> Дата публікації: 11.11.2019 (дата звернення : 28.03.2024).
22. Унікальна історія: під Ужгородом здавна розташовувалося малесеньке село, посеред якого стояв старовинний палац. *Uzhgorod.Net.ua* URL : <https://uzhgorod.net.ua/news/138720> Дата публікації: 25.05.2019 (дата звернення : 26.03.2024).
23. Лісова Н. Художні дії в довкіллі Ужгорода / «Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького й музейництво в Україні: національна специфіка та європейський контекст». Львів, 2023. 329 с.: іл.
24. Виставка «Там була якась історія». Резиденція «Вибачте номерів немає» URL : <https://sorrynoroomsavailable.co.ua/%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d0%b1%d1%83%d0%bb%d0%b0-%d1%8f%d0%ba%d0%b0%d1%81%d1%8c-%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/> Дата публікації: 2023 (дата звернення : 26.03.2024).

References

1. Bevza, P., & Hidora, H. (Uporiad.). (2010). *Mystectvo dovykillja: Ukrajina 1989–2010* [Environmental art: Ukraine 1989–2010] [Album]. Sofiia-A [in Ukrainian].
2. Vysheslavskij, Gh. (2008). Ukrajinskomu lend-artu 36 rokov [Ukrainian land art is 36 years old]. *Ghalereja* [Gallery], 3/4 (35/36), 9–15 [in Ukrainian].
3. Vysheslavskij, H. A. (2017). Lend-art u tvorchosti ukrainskykh myttsiv [Landart in the creativity of Ukrainian artists]. *Suchasne mystetstvo* [Modern Art], (13), 59–72 [in Ukrainian].
4. Vysheslavskij, H. A., & Sydor-Hibelynda, O. V. (2010). *Terminolohiia suchasnoho mystetstva. Oznachennia, neolohizmy, zharhohizmy suchasnoho vizualnoho mystetstva Ukrainy* [Terminology of modern art. Definitions, neologisms, jargonisms of modern visual art of Ukraine]. Terra Incognita [in Ukrainian].
5. Hrydayeva, T. (2015). Performans ta prostorovi mystets'ki podiiv-aktsiiv v Ukrayini 1960-kh – persha pol. 1990-kh rokov [Performance and spatial art events-actions in Ukraine in the 1960s – the first half of the 1990s]. *Narodoznavchi zoshyty* [Ethnological notebooks], 4 (124), 899–907 [in Ukrainian].
6. Hrydayeva, T. (2015). Mystetstvo lend-artu v Ukraini vprodovzh 1980-kh – per. pol. 2000-kh rokov [The art of land art in Ukraine during the 1980s – trans. gender 2000s]. *Narodoznavchi zoshyty* [Ethnological notebooks], (125), 1181–1190 [in Ukrainian].
7. Kokhan, N. M. (2019). *Lend-art u konteksti suchasnogho landshafnoghoho dyzajnu* [Land art in the context of modern landscape design]. [Dysertatsiia kandydata mystetstvoznavstva, Kharkivska derzh. akad. dyzajnu i mystectv]. Kharkivska derzh. akad. dyzajnu i mystectv. <https://ksada.org/doc/diss-kohan.pdf> [in Ukrainian].
8. Kononenko, O.Yu., & Hnatiuk, O. M. (2022). Miski vernakuliarni raiony: metodyka vydilennia na osnovi analizu mentalnykh kart [Urban vernacular districts: a method of selection based on the analysis of mental maps]. *Naukovyi visnyk KhDU. Serii Heohrafichni nauky* [Scientific Bulletin of KhSU. Geographical sciences series], 17, 48–58 [in Ukrainian].
9. Butsykina, Ye. (2022). Vernakuliarnyi landshaft i yoho rol u rozvytku kreatyvnykh miskykh praktyk [Vernacular landscape and its role in the development of creative urban practices]. *Ukrainsky kulturolohichni studii* [Ukrainian cultural studies], 1 (10), 47–50 [in Ukrainian].
10. Butsykina, Ye. (2022). Ukrainysky miskyi vernakuliarnyi sad: pereosmyslennia v umovakh povnomasshtabnoi viiny [Ukrainian urban vernacular garden: rethinking in conditions of full-scale war]. *Ukrainsky kulturolohichni studii* [Ukrainian cultural studies], 2 (11), 8–12 [in Ukrainian].
11. Butsykina, Ye. (2022). Znachennia vernakuliarnoho sadu yak vyrazu kulturnykh tsinnosti ta identychnosti [The importance of the vernacular garden as an expression of cultural values and identity]. *Suchasnyi kulturno-mystetskyi prostir* [Modern cultural and artistic space], [in Ukrainian].
12. Butsykina, Ye. (2023). Misky vernakuliarnyi sad yak prostir turboty: kulturolohichni aspekt [The urban vernacular garden as a space of care: a cultural aspect]. *Ostrozki kulturolohichni chytannia* [Ostrog cultural readings], [in Ukrainian].
13. Jackson, John Brinckerhoff. (1984). *Discovering the vernacular landscape*. Yale University Press [in English].
14. Halchinska, O.S., Hamaliia, K.M., & Pashkevych, K.L. (2019). Analiz tvorchosti providnykh myttsiv lend-artu XX stolittia [Analysis of the work of the leading artists of land art of the 20th century]. *Art and Design*, 3 (07), 48–58 [in Ukrainian].
15. Filip Liudvih. (2021). *Ungvar-Uzhhorod-Uzhhorod. Ridne misto moie* [Ungvar-Uzhhorod-Uzhhorod. My hometown]. RIK-U [in Ukrainian].
16. Kobal Y. (2008). *Uzhhorod vidomyi ta nevidomyi* [Uzhgorod is known and unknown]. (Vyd. 2-he vypr.). Svit [in Ukrainian].
17. Vybachte Nomeriv Nemaie. (n.d.). *Sorry No Rooms Available*. <https://sorrynoroomsavailable.co.ua/> [in English].

18. Kubiiovych, V. (Hol. Red.). (1955–1995). Entsyklopediia ukrainoznavstva : Slovnykova chastyna [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part] (T. 1–11). Molode zhyttia [in Ukrainian].
19. Lisova N. (2023). Vpravy z lendartu v okolytsiakh Uzhhoroda [Landart exercises in the vicinity of Uzhhorod]. Odyndatsiati Platonivski chytannia [The eleventh Platonic readings]. XI Mizhnar. nauk. konf. Liha-Pres, (11), 135–136 [in Ukrainian].
20. 70 mln z derzhbiudzhetu. Bilia ozera «Kirpichka» v Uzhhorodi khochut pobuduvaty urban-park. Khto proty. (2022, February 03). *Zakarpattia online* [Transcarpathia online]. <https://suspilne.media/203441-70-mln-z-derzbudzetu-bila-ozera-kirpicka-v-uzgorodi-hocut-pobuduvati-urban-park-ho-proti/> [in Ukrainian].
21. Uzhhorod: Istoriia parku «Peremohy», abo Yak vriatuvaly «Kirpichku». *Zakarpattia online* [Uzhhorod: The history of Peremohy Park, or How the "Kirpichka" was saved]. (2019, November 11). *Zakarpattia online* [Transcarpathia online]. <https://zakarpattya.net.ua/News/197050-Uzhhorod-Istoriia-parku-Peremohy-abo-IAk-vriatuvaly-Kirpichku-VIDEO> [in Ukrainian].
22. Unikalna istoriia: pid Uzhhorodom zdavna roztashovuvalosia malesenke selo, posered yakoho stoiav starovynnyi palats [A unique story: a small village was located near Uzhhorod long ago, in the middle of which stood an ancient palace]. (2019, May 25). *Uzhgorod.Net.ua*. <https://uzhgorod.net.ua/news/138720> [in Ukrainian].
23. Lisova N. Khudozhni dii v dovkilli Uzhhoroda / Lvivska natsionalna halereia mystetstv imeni B.H.Voznytskoho y muzeinytstvo v Ukraini: natsionalna spetsyfika ta yevropeiskyi kontekst: tezy dopovidei Naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoii 200-littiu LNHM im. B.H. Voznytskoho Lviv, 2023. [in Ukrainian].
24. Vystavka «Tam bula yakas istoriia» URL :<https://sorrinoroomsavailable.co.ua/%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d0%b1%d1%83%d0%bb%d0%b0-%d1%8f%d0%ba%d0%b0%d1%81%d1%8c-%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/> (data zvernennia : 26.03.2024).

Подано до редакції 01.05.2024